

Ключевые слова: реализм, тема, семья, традиция, символ, стереотип, образ, емансипация, равноправие, феминизм, «новая» женщина.

Summary. *Karpan I. V. Understanding of the Ukrainian women's fate in the novel by I. Nechui-Levytskyi «Clouds».* The article analyses the novel I. Nechui-Levytskyi «Clouds», in which a writer together with the world-known creators George Sand, Harriet Beecher Stowe, sisters Bronte, Elizabeth Gaskell and Bettina Arnim depicts the problem of feminine emancipation. Nevertheless the author inserts a lot of new in it. He criticizes the system of education and upbringing in the family and boarding school. In this novel the writer makes the first attempt to create the image of the «new» women. He prepares the background for feminism in Ukraine.

Key words: realism, theme, family, tradition, symbol, stereotype, image, emancipation, equality of rights, feminism, «new» woman.

УДК 821.161.2 Нечуй Левицький

Ганна ВЕРГЕЛЕС

ТЕМА ЕМАНСИПАЦІЇ ЖІНКИ В ЕПІСТОЛЯРНІЙ СПАДЩИНІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

У статті з'ясовано особливості жіночого руху в Україні XIX ст. та питання гендерної рівності на основі листування І. Нечуя-Левицького з Н. Кобринською, однією з активісток і зачинательок феміністичного руху в Україні. Означено місце теми емансипації жінки в епістолярній спадщині письменника. Доведено, що вище зазначена тема була гостро актуальна для письменника, отримала його позитивну оцінку та підтримку програмних засад, зокрема в питанні рівності прав чоловіків та жінок на мистецькій і суспільній аренах.

Ключові слова: тема емансипації жінки, феміністичний рух, ідеї фемінізму, епістолярна спадщина, феміністична модель творчості, листування, гендерна рівність, жіноче питання.

Жодні спогади сучасників, жоден музей чи літературний твір, певно, не здатні так відтворити атмосферу, в якій жив і працював письменник, як це може зробити його листування. Епістолярій митця надзвичайно багато дає не лише для вірогідного уявлення про події з особистого життя письменника, а й поглиблює наші знання про епоху, про розвиток художньої думки, про взаємини між літературними й громадськими діячами, про події культурного значення тощо.

В останні десятиліття в українському літературознавстві означилася тенденція на поглиблення дослідницької уваги до письменницького листування. Підтвердженням цього стало масове видання приватної кореспонденції письменників-класиків та наукове коментування цих текстів; плідні пошуки літературознавців сприяли цінним знахідкам нових епістолярних матеріалів і їх оприлюдненню в часописах, збірниках тощо. З'явилась низка спеціальних праць, де актуальні питання джерелознавства і текстології розглядаються крізь призму письменницького листування з позицій сучасного літературознавства. Нарешті, ця тенденція позитивно відбилася на зростанні загальної культури, глибині аналізу й синтезу нових літературознавчих розвідок та розробок [3, с. 12].

І все ж ця клопітка робота, що дає можливість у деталях вивчати багатство духовного світу митця, потребує подальших зусиль і уваги дослідників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість І. Нечуя-Левицького була об'єктом наукових розвідок багатьох літературознавців: М. Бернштейна, О. Білецького, В. Власенка, М. Грицюти, Н. Калениченко, Є. Кирилюка, Н. Крутікової, П. Лісового, М. Походзіла, М. Тараненка, Л. Федосова, С. Хавруся, Р. Міщука, Я. Поліщука, І. Приходько, М. Тарнавського та ін. У численних розвідках проаналізовано спадщину І. Нечуя-Левицького та розкрито художні досягнення прозаїка. Особливості творчої індивідуальності письменника вивчав С. Єфремов, а психоаналіз його творчості здійснював В. Підмогильний. У своєрідну полеміку з В. Підмогильним вступає Н. Зборовська, зазначаючи, що «піддавши психоаналізу

твори письменника, В. Підмогильний невиправдано пов'язав аналеротичну фіксацію явищ з самим Нечуєм-Левицьким, що на нашу думку є хибним» [1, с. 141], стверджуючи, що майстер української прози таким чином намагається просигналізувати про втрату в національній моделі буття духовної мужності, яка була стійкою, виробленою віками, об'єднувальною системою моральних цінностей [1]. У сучасному літературознавстві увагу дослідників привертають художньо-естетичні та суспільні погляди І. Нечуя-Левицького у зв'язку з характеристикою в його прозі етнопсихологічних типів українців (І. Абрамова). Більшою чи меншою мірою в анованих дослідженнях використовувались і листи класика.

Постановка проблеми. Порівняно з епістолярною спадщиною інших українських письменників-класиків, зокрема, Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка, О. Кобилянської та ін., відносно малодослідженим є епістолярій І. С. Нечуя-Левицького, який є важливою складовою як для розуміння художніх творів і варіантів текстів письменника, так і для вивчення літературного процесу загалом. Однією з проблем, яка постала в українському суспільстві, була проблема гендеру, рівності статей, емансипації жінки. Гендерні питання, які тільки набирали обертів і звучання в українському суспільстві XIX – XX століття, починали з'являтися не лише в критичних статтях, звучати на зібраннях чи демонструватись зі сторінок публікацій та творів, вони мали свій відгомін і в листуванні письменників, зокрема спостерігаємо неабияке зацікавлення цим питанням і в листах І. Нечуя-Левицького. На відміну від епістолярного доробку письменника загалом, цей аспект його творчості, зокрема відображення позиції стосовно теми емансипації жінки в умовах тогочасного суспільства не досліджений взагалі, що й зумовило **актуальність статті**.

Мета статті – проаналізувати епістолярний доробок І. С. Нечуя-Левицького та окреслити позицію письменника стосовно гендерних питань, представлених і зафіксованих на сторінках його листування з різними адресатами.

Виклад основного матеріалу. Протягом багатьох століть чоловіча частина людства була домінуючою в суспільному, політичному, економічному, мистецькому житті, зрештою, і в житті літературному. Імена жінок-мисткинь рідко згадувались, причиною чого був статус жінки тільки як берегині домашнього вогнища. Протягом

століть письменники показували суто чоловічий погляд на світ, намагаючись у своїх творах зобразити психологію представниць прекрасної статі, але далеко не завжди могли зробити це повноцінно, різнобічно, органічно [6].

Потреба створення власної, феміністичної моделі творчості, прагнення проявити свою інакшість, зігравши на різниці між жіночим та чоловічим світами, досягла апогею в наш час. Перші паростки зародження всесвітнього широкого жіночого загального простору з'явилися лише наприкінці XVIII ст. [5].

Поява нової феміністичної прози пов'язана з добою модернізму кінця XIX – початку XX століття, тобто рубежем культурних епох, що завжди позначається всеосяжною кризою основних цінностей, розчаруванням у колишніх авторитетах, пошуками нових ідей і дороговказів. Слабка стать частіше ставила питання жіночої емансипації, створювала власний активний рух, обстоювала доступ до університетської, фахової освіти, боролася за створення сприятливих соціальних умов для духовного й інтелектуального розвитку жінок. [5].

Наприкінці XIX ст. починали свою громадську і творчу діяльність, утверджуючись на сторінках мистецької періодики, Наталя Кобринська, Наталка Полтавка (Надія Кибальчич-Симонова), Уляна Кравченко, Любов Яновська, Дніпрова Чайка (Людмила Василевська), Грицько Григоренко (Олександра Судовщикова-Косач), Євгенія Ярошинська, Валерія О'Коннор-Вілінська, Катря Гриневичева, Людмила Старицька-Черняхівська, представниці молодшої генерації – Наталя Романович-Ткаченко, Галина Журба, Надія Кибальчич, Христя Алчевська...[2].

Предметом нашого дослідження стало листування І. С. Нечуя-Левицького з однією з активісток і зачинательок феміністичного руху в Україні, зокрема, Західній Україні, Наталею Кобринською, де відображена активна позиція класика української прози стосовно гендерних питань.

Слід зазначити, що українські письменників XIX – поч. XX ст. питанню емансипації жінки не надавали великого значення. Свідченням того, що феміністичний рух наприкінці XIX ст. лише набрав обертів в українському суспільстві, поширюючись із Західної України на терени всієї держави, долаючи перешкоди критичної та ідеологічної думки, є лист І. С. Нечуй-Левицького від 8 грудня 1898 року до Наталі Кобринської. В ньому письменник зазначає:

«[...] щодо ваших літературних ворогів, то Ви, добродійко, не дуже вважайте на їх. Коли письменник виступив з книжкою, то він, як актор на сцені: він стає суспільською людиною, і кожний матиме право говорити за його або проти нього. [...] Жіноче питання в нас нове, але ви стійте на своєму і проводьте ваші гадки, де їх можна провести» [4, с. 352].

Про неабияку зацікавленість та занепокоєність станом освіти й науки жіноцтва, свідчать висловлювання, що прозвучали в листі до Н. Кобринської з приводу її роботи над випуском нового альманаху, в якому мисткиня надавала нового звучання питанням гендерної рівності: *«Шкода, що в вас нема женських гімназій, а в самому жіноцтві задля цього ще не зворушений ґрунт. Через те це діло піде не швидко» [4, с. 352].*

Слід зазначити, що І. Нечуя-Левицького цікавила тема емансипації не лише української жінки, а й жіноцтва загалом. Цьому підтвердженням може слугувати лист від 25 вересня 1900 року до Н. Кобринської, де письменник вдається до аналізу образу Нори з *«Лялькового дому»* Г. Ібсена й наголошує: *«Ваш погляд на ібсенську Нору зовсім правдивий. Мені самому цей тип жіноцтва здається таким, як ото Ви гадаєте в своїй статті» [4, с. 368].*

Прихильність І. С. Нечуя-Левицького до громадської діяльності активістки феміністичного руху Н. Кобринської, та й до самої мисткині, засвідчуємо в листі від 12 квітня 1893 року: *«Ви задумали добре діло, щоб видати другу книжку жіночого альманаху. Усяка книжка та ще й порядна є діло культурне. І Ваш погляд, щоб містити в альманасі більше розправи про жіноче питання, ніж вірші та оповідання, зовсім правдивий» [4, с. 339].*

Те, що між Н. Кобринською та І. Нечуєм-Левицьким виникли теплі обопільні симпатії і довірливі стосунки, засвідчено в листі від 8 грудня 1898 року: *«Ваші публіцистичні статті мені дуже до вподоби; я їх читаю залюбки. Не раджу Вам кидати це діло» [4, с. 352],* та в листі від 5 липня 1900 року: *«Критик каже, що виданий томик Ваших оповідань служить окрасою української літератури. Я держусь такої самої думки. Правдивість дійсного реального оповідання робить на мене дуже гарне вражіння» [4, с. 364].*

Про підтримку творчих пошуків у розробці питань жіноцтва Наталі Кобринської письменник зазначає в листі від 5 липня

1900 року: «В збірці Ваші твори дають багато краще вражіння на мене та й, певне, на кожного читальника, не тільки на мене одного. Пишіть, працюйте! Вишукуйте в житті Галичини сюжети, і я Вам скажу великий спасибі!» [4, с. 364].

Проаналізувавши епістолярний доробок І. Нечуя-Левицького, можна свідчити про те, що письменник не лише міг відкрито говорити про феміністичний рух, а й усіляко підтримував його програмні позиції, відстоюючи права жінок на освітню та культурницьку діяльність. Підтвердженням цієї думки може слугувати лист до Н. Кобринської від 12 квітня 1893 року: «Бажав би й я послати що-небудь до Вашого альманаху, бо я прихильний до жіночого питання, а найбільше в напрямку реальному, встаючи за розумовий розвиток та за право жіноцтва на «самостійний шмат хліба» в суспільській службі нарівні з мужчинами, а найбільше відносно сиріт-дівчат, удов та тих, що з якоїсь причини не мали спроможності або не схотіли вийти заміж...» [4, с. 339].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що українська феміністична ідея кінця ХІХ – початку ХХ ст. почала зростати на національній основі й знайшла своє відображення не лише в публіцистиці, художніх творах, а й в епістолярній спадщині письменників, зокрема І. С. Нечуя-Левицького. Слід наголосити на тому, що в проаналізованому нами епістолярному доробку письменника було знайдено потрактування цієї проблеми, зокрема в листуванні з Наталією Кобринською, активісткою феміністичного руху на теренах Західної України.

Прикметною є загалом позитивна позиція досліджуваного нами письменника стосовно гендерних питань. І. Нечуй-Левицький висловлює підтримку програмних засад «жіночого» руху та його активісток загалом, наголошуючи на необхідності освіченості жінок та рівність у творчій та суспільній сферах. Варто відзначити також, що тема емансипації, жіночої освіченості та стану науки цікавила письменника не лише на теренах рідної країни, а й за її межами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури [Текст] : монографія / Н. Зборовська. – К.: Академ-видав, 2006. – 504 с.

2. Кірошка І. Фемінізація у літературному просторі: особливості інтерпретації жіночих образів, або Чи потрібна гендерна рівність? [Електронний ресурс] / І. Кірошка. – Режим доступу до статті: <http://h.ua/story/13574>.

3. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20 - 50-х років ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук: спец. 10.01.01. «Українська література» / В. І. Кузьменко. – К., 1999. – 36 с.

4. Нечуй-Левицький І. С. Зібрання творів у 10 т. / І. С. Нечуй-Левицький. – К.: Наукова думка, 1968. – Т.10.: Біографічні матеріали, статті та рецензії. Фольклорні записи. Листи / упор. та пр. В. І. Мазного, Ф. К. Сарани, Ф. Ф. Скляра; ред. М. П. Комишанченко. – 1968. – 587 с.

5. Талько Т. Зародження фемінізму в українській літературі на тлі західноєвропейських традицій [Електронний ресурс] / Т. Талько. – Режим доступу до статті: <http://www.ukrlit.vn.ua/article/97.html>.

6. Фемінізм [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Фемінізм>.

Одержано редакцією 14.01.2014 р.

Прийнято до публікації 27.01.2014 р.

Аннотація. *Вергелес А. Тема емансипації жінчини в епістолярному насліди І. С. Нечуя-Левицького. В статтє определены особенности женского движения в Украине XIX в. и вопросы гендерного равенства на основе проанализированной переписки И. Нечуя-Левицького с Н. Кобринской, одной из активисток и организаторов женского движения в Украине. Было отмечено место темы эмансипации жінчини в епістолярном насліди писателя. Доказано, что выше указанная тема была остро актуальна для писателя, получила его положительную оценку и поддержку программных принципов, в частности в вопросе равенства прав мужчин и жінчин на творческой и общественной аренах.*

Ключевые слова: *тема емансипації жінчини, феміністическое движение, идеи фемінізма, епістолярное наследие, феміністская модель творчества, переписка, гендерное равенство, женский вопрос.*

Summary. *Verheles H. The theme of women`s emancipation in the epistolary heritage of I. S. Nechuy-Levits`kyu. The article deals with the peculiarities of women`s movement in the XIXth century Ukraine. The*

author of the article examines the problem of gender equality using the correspondence of I. Nechuy-Levits'kyi and N. Kobryns'ka, who was one of the activists and founder feminist's movement in Ukraine. The analyzed material allows the author to find the appropriate place of the theme of women's emancipation in epistolary heritage of the writer. The author also proved that the given theme was very actual for the writer. I. Nechuy-Levits'kyi appreciated the women's movement programme greatly and supported it in to a large extent, including the issues of equality of men's and women's in the artistic's and public's arena.

Key words: theme of women's emancipation, feminist movement, the ideas of feminism, epistolary heritage, correspondence, feminist model of work, gender equality.

УДК 821.161.2 Нечуй-Левицький

Наталія БОРЕЙЧУК

РОСІЙСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ В ОЦІНЦІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО: ЕПІСТОЛЯРНИЙ ДИСКУРС

У статті досліджено епістолярну спадщину Івана Нечуя-Левицького та виокремлено основні аспекти поцінування митцем представників російського літературного процесу крізь призму реалістичного напрямку в українському письменстві. Акцентується увага на твердженні письменника, який доводив, що витворення нової реалістичної школи в російській літературі мало несистемний характер. Зазначено, що епістолярний доробок українського класика відображає його суб'єктивні оцінки явищ російської літератури, що зумовлені його ідейно-естетичними поглядами.

Ключові слова: епістолярій, реалізм, народність, національність, російський літературний процес, генезис літератури, західноєвропейська школа, народно-реалістична школа.